

De raadselachtige omzwervingen van een steenuilwifje

Sinds een aantal jaren maken wij eind februari / begin maart een rondje langs de nestkasten in de hoop broedpaartjes van Steenuilen aan te treffen. Juist in de periode voor het broedseizoen, als de balts in volle gang is en de paarsband stevig, is de kans redelijk groot dat de broedvogels samen in hun nesthol zitten. Zo kunnen we waardevolle informatie verkrijgen over de paarsamenstelling en allerlei gegevens verzamelen die bruikbaar en zinvol zijn voor populatieonderzoek (leeftijdsopbouw, overleving, verplaatsingen etc.). Bij de nestcontroles tijdens het broedseizoen is de kans om paartjes, en met name om mannetjes, aan te treffen, aanzienlijk kleiner. De voorjaarcontroles voeren we bewust vroeg in het voorjaar uit, ruimschoots voor dat met de eileg wordt begonnen, om eventuele verstoring tot het minimum te beperken.

Bij de controles doen we ook wel eens opmerkelijke waarnemingen. Zo troffen we in Barlo bij Aalten op 28 februari 2003 uil met ringnummer 3.599.055 aan (er zat bij die controle één uil in de kast). Het bleek een 2kj te zijn die op 18 mei 2002 in diezelfde nestkast was geringd als nestjong van 10 dagen oud! We waren natuurlijk reuze benieuwd of hij/zij in 2003 in het ouderlijk territorium zou gaan broeden en wellicht de nieuwe partner van vader of moeder zou worden. Maar nee: op 3 mei 2003 troffen we twee andere uilen in de nestkast, met een legsel van 3 eieren. Het wifje – herkenbaar aan de broedplek – was ongeringd. Het mannetje was een geringde, ons bekende uil met nummer 3.542.991. Hem hebben we op 27 april 1998 in dit territorium geringd en onder meer op 1 maart 2002, tijdens de vroege voorjaarscontrole, in de nestkast teruggevangen. Dit mannetje is dan ook de vermoedelijke vader van uil 3.599.055.

Na de waarneming in februari 2003 is uil 3.599.055 uit het vizier verdwenen om in 2005 weer op te duiken! Eind mei krijgen wij een melding van Maarten Hageman, die de Steenuil – dat een wifje blijkt te zijn – als broedvogel aantreft in een nestkast ten zuiden van Didam, op 29 km ten westen van de plaats waar de uil is geboren. In dit Didamse territorium is ook in 2003 en 2004 succesvol gebroed, maar is geen vangst gedaan van het wifje. We weten dus niet of 3.599.055 zich al in het voorjaar van 2003 aldaar heeft gevestigd. Overigens heeft

'ons' Barlose wifje wel haar genen in het Didamse achtergelaten: ze heeft in 2005 succesvol gebroed (5 eieren, 4 uitgevlogen jongen).

Op bovenstaande waarnemingen kunnen we natuurlijk allerlei speculaties loslaten, maar de exacte geschiedenis zullen we nooit te weten komen. Opmerkelijk is in ieder geval dat de uil op een leeftijd van ruim 9 maanden (nog / weer?) op haar geboorteplaats verkeerde, midden in de baltstijd, maar daar niet is gaan broeden¹. Daar komt bij dat het territorium op dat moment kennelijk bewoond werd door haar eigen vader, hetgeen we althans kunnen opmaken uit het feit dat deze man al sinds 1998 in het territorium huist en aldaar in 2002 vlak voor het broedseizoen en in 2003 tijdens het broedseizoen werd aangetroffen. Of het ongeringde wifje van 2003 een nieuwe broedpartner van de man was weten we niet, want in de voorgaande jaren hebben we geen wifje kunnen vangen.

De kans is overigens groot dat uil 3.599.055 in de periode tussen het uitvliegen in zomer 2002 en het moment dat we haar in februari 2003 aantreffen, heeft rondgezworven. De Duitse onderzoeker Eick (2003) constateerde in zijn telemetrisch onderzoek in Zuidwest-Duitsland opmerkelijk zwerfgedrag van jonge Steenuilen, waaruit blijkt dat de jongen veel mobieler zijn dan vaak wordt aangenomen. In die studie werden 4 jonge Steenuilen van een zender voorzien en werden hun (9) omzwervingen van meer dan 1 km vanuit het geboorteterritorium vanaf begin september tot begin november gevolgd. De omzwervingen duurde 1 tot 5 nachten (gemiddeld 4 nachten), en in die tijd legden de jonge uilen aanzienlijke afstanden af. De meeste omzwervingen begonnen en eindigden in of op korte afstand van het geboorteterritorium. De totale afstand per omzwerving bedroeg (voor zover kon worden bepaald over 8 omzwervingen) 4, 20, 25, >25, >25, 35, 76 en >80 km! De gemiddeld afgelegde afstand per nacht bedroeg een kleine 10 km, de langst afgelegde afstand per nacht was maar liefst 41 km. Kortom, deze jonge uilen blijken zeer mobiel maar komen desondanks, in ieder geval in die eerste maanden, veelal weer terug in het ouderlijke territorium. Helaas beperkte het Duitse onderzoek zich tot begin november, en is dus weinig bekend over het zwerfgedrag van de uilen in de periode daarna tot het moment dat

¹ NB: Steenuilen zijn vanaf hun 2^e kalenderjaar geslachtsrijp en kunnen dus voor het eerst broeden als ze ca. 11 maanden oud zijn.

ze een eigen territorium vinden. Daar liggen nog mogelijkheden voor een interessant vervolgonderzoek!

Het voorgaande bevestigt maar weer eens dat op basis van een enkele waarneming niet te snel conclusies moeten worden getrokken: het zou in dit geval te voorbarig zijn geweest om op grond van de februari-waarneming te veronderstellen dat uil 3.599.055 broedvogel was in 2003 en dat er sprake was van een ouder-kind huwelijk. De Duitse studie benadrukt bovendien dat ringwaarnemingen weliswaar waardevol zijn, maar slechts een statisch gegeven zijn van plaats en tijd binnen een dynamisch proces.

Overigens kunnen we op grond van onze waarnemingen in algemene zin wel afleiden dat het hier een uitzondering op de regel betrof. In het algemeen blijkt namelijk dat de uilen die we tijdens de vroege voorjaarscontrole aantreffen in dat jaar ook de broedvogels ter plekke zijn.

Wat dat betreft zijn die vroege voorjaarcontroles zinnig voor populatiestudie. Maar om met

voldoende zekerheid te kunnen vaststellen wie de beide broedpartners zijn is feitelijk een controle van beide uilen tijdens het broedseizoen noodzakelijk.

Tot slot nog dit: het komt evengoed wel voor dat een jong in zijn/haar ouderlijk territorium gaat broeden. Zo troffen we in 2000 in een territorium bij Meddo een broedend wijfje aan dat we in 1999 in die nestkast als nestjong hadden geringd. Van het mannetje (vader?) was helaas niets bekend.

Met dank aan Maarten Hageman uit Didam voor het beschikbaar stellen van de gegevens.

Literatuur:

M.J. Eick 2003. Habitatnutzung und Dismigration des Steinkauzes Athene noctua, Diplomarbeit Universität Hohenheim Institut für Zoologie.

Pascal Stroeken & Ronald van Harxen, Zuidoost-Achterhoek

